

Тема 3.2.

Макроекономічне програмування та планування в системі державного регулювання економіки

- 1. Наукові основи макроекономічного планування**
- 2. Принципи та методи макроекономічного планування**
- 3. Основні форми державного планування**
- 4. Стратегічне планування та програмування в системі державного регулювання економіки**

1. Наукові основи макроекономічного планування

Макроекономічне планування — це:

свідома діяльність держави з метою досягнення бажаного стану національної економіки

розробка моделі досягнення бажаного й очікуваного стану національної економіки за умови одночасного визначення шляхів, способів, засобів і термінів забезпечення цього стану та кінцевих результатів (показників)

Теорії планування:

Системне планування
(всеохоплюючий раціональний
підхід).

Протекціоністське планування

Аполітичне планування

Критична теорія планування

Інкременталізм.

Стратегічне планування

Назва	Характеристика
Системне планування	теорія макропланування, що передбачає всеохоплюючий системний підхід до національної економіки, тобто виявлення й аналіз усіх факторів розвитку, сфер, уточнення завдань, аналіз способів досягнення поставленої мети й вибір оптимального варіанта, аналіз результатів реалізації варіанта.
Протекціоністське планування	прихильники теорії вважають, що планування спрямоване на захист інтересів осіб, які отримують переваги від реалізації плану.
Аполітичне планування	теорія, що розглядає планування як технічну діяльність, спрямовану на пошук консенсусу інтересів, досягнення політичних чи економічних компромісів для забезпечення поступального розвитку економіки.

Критична теорія планування

виникла як реакція на аполітичну теорію планування. Прихильники цієї теорії вважають, що планування — це не професійна чи технічна діяльність, а інструмент, який дає можливість певним групам утримувати і реалізовувати свою владу.

Інкременталізм

теорія, що обґрунтовує необхідність поступового і послідовного вдосконалення практики управління на основі здійснення процесу планування як системи заходів нерадикального, паліативного характеру — так звана політика малих кроків.

Стратегічне макропланування

на відміну від системного планування орієнтує на концентрацію зусиль держави на вирішенні найактуальніших, стратегічно важливих проблем розвитку національної економіки.

Нормативне планування (теорія планування)

базується на використанні нагромадженого досвіду та практики планування, що склалася і розкриває суть процесу та технологію розробки планів.

Позитивне планування

це планування, результатом якого є позитивні зрушення в економіці. Воно передбачає заходи, способи досягнення бажаного результату.

Об'єкти, сфера та суб'єкти макроекономічного планування

Об'єкти — економічні, соціальні й науково-технічні народногосподарські процеси

Сфера — державно-корпоративний сектор економіки

Суб'єкти:

- держава як виразник загальнодержавних інтересів і координатор господарської діяльності
- великі акціонерні товариства (корпорації)
- недержавні органи й організації (профспілки, інші об'єднання й асоціації)

Класифікація планів

За масштабом

Національні

Регіональні,
місцеві (міські,
районні)

Корпоративні

Окремого
підприємства
(бізнес-план)

За часом

Короткостроко
ві(поточні) –
на 1 рік

Середньострок
ові(3-5 років)

Довгострокові
(10-15 років)

За об'єктом

Політичні

Економічні

Соціальні

За способом

Директивні

Індирективні

Регулятивні

Індикативні

Макроекономічна рівновага і
збалансованість

Висока конкурентоздатність
національної економіки

Мета
макроекономічно-го
планування

Стабільний економічний розвиток(
зростання)

Соціальна справедливість,
економічна безпека

Стратегічна мета планування розвитку національної економіки — забезпечення економічного зростання відповідно до критеріїв конкурентоздатності й стабільного розвитку (економічного, екологічного, соціального і технологічного).

Основні функції макроекономічного планування:

1. Визначення цілей і пріоритетів розвитку національної економіки.
2. Забезпечення найоптимальнішого варіанта розвитку національної економіки (найкоротшого і найефективнішого способу досягнення поставленої цілі).
3. Координація економічної діяльності суб'єктів (забезпечення інформацією, стимулювання, організація тощо).
4. Гармонізація економічних інтересів суб'єктів господарювання.

2. Принципи та методи макроекономічного планування

1. Оцінка сучасного рівня розвитку національної економіки:

планові розрахунки мають базуватися на вивченні статистичних та фактичних даних, аналізі практичного досвіду.

2. Правильне визначення пріоритетів обумовлене обмеженістю ресурсів і необхідністю концентрації зусиль на вирішенні найважливіших проблем.

3. Збалансованість — приведення у відповідність макроекономічних планових показників (наявних ресурсів і потреб, грошових витрат та доходів різних суб'єктів економіки тощо).

4. Поєднання різних видів планування — перспективного і поточного, галузевого і територіального — для забезпечення комплексного розвитку економіки, гармонізації суспільних інтересів.

5. Реалістичність означає розробку конкретних механізмів реалізації плану (економічного, правового, організаційного тощо)

6. Орієнтація на світові стандарти - врахування у процесі планування світових економічних, екологічних та соціальних стандартів

7. Адаптація - оперативне коригування планових завдань у зв'язку зі зміною умов і завдань соціально-економічного розвитку країни

8. Гласність - доступність для громадськості планових документів економічного та соціального розвитку. Інформація про цілі, пріоритети та показники цих документів може бути використана суб'єктами підприємницької діяльності для розробки власних планів

9. Рівність - дотримання прав та врахування інтересів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання різних форм власності.

10. Самостійність та дотримання загальнодержавних інтересів - регіональні органи виконавчої/влади та місцевого самоврядування в межах своєї компетенції відповідають за розроблення та виконання планів і програм економічного і соціального розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, забезпечуючи реалізацію загальнодержавної соціально-економічної політики та економічну безпеку держави

Методи макроекономічного планування

Метод системного аналізу - ґрунтується на теорії всеохоплюючого раціонального підходу і передбачає комплексний підхід до об'єкта планування: визначення потреб і можливостей, наявних ресурсів; аналіз механізмів реалізації та результатів планових рішень; вивчення варіантів планових рішень для вибору найефективнішого; обґрунтування планових завдань тощо

Балансовий метод - узгодження потреб і ресурсів як у масштабі суспільства, так і за окремими складовими національної економіки; координація розвитку окремих виробництв, галузей, регіонів на основі розробки відповідних балансів.

Баланси є складовою державних планів (програм).

На практиці використовують:

- матеріальні (баланси засобів виробництва, предметів споживання, природних ресурсів тощо)
- вартісні (зведений фінансовий баланс, грошових доходів і витрат суб'єктів різних рівнів)
- трудові (баланси трудових ресурсів, ринку праці)
- міжгалузеві
- міжрегіональні та інші баланси

Нормативний метод - обґрунтування планових показників за допомогою науково обґрунтованих нормативів, що виражають ступінь економічної, екологічної чи соціальної ефективності виробництва (норми рентабельності, амортизації, ресурсомісткості, викиду шкідливих речовин, прожитковий мінімум, мінімальна пенсія та ін.).

Метод оптимізації планових рішень - пошук найефективнішого (оптимального) планового завдання на основі використання економіко-математичних моделей, методів математичного програмування тощо.

Програмно-цільовий метод - розробка важливих програм вирішення найактуальніших соціальних, економічних, екологічних, науково-технічних, регіональних проблем розвитку суспільства. Він передбачає визначення комплексу взаємопов'язаних організаційно-правових та фінансово-економічних заходів, спрямованих на їх виконання.

3. Основні форми державного планування

Директивне

Регулятивне

Основні форми
макроекономічного
планування

Індирективне

Індикативне

Директивне планування — спосіб управління економікою країни за допомогою розробки обов'язкових для виконання завдань щодо виробництва і розподілу продукції та послуг.

Основні риси директивного планування (ДП)

1. Ґрунтується на державній власності.

2. План втілює державну стратегію та пріоритети. Має тотальний характер, охоплюючи всі сторони соціально-економічного життя суспільства.

3. За допомогою ДП держава прагне вирішити не тільки макро-, а майже всі мікроекономічні проблеми.

4. Планові завдання є обов'язковими для виконання (план-закон).

5. ДП для держави є основним інструментом реалізації економічної політики, а для суб'єктів економіки — метою виробництва (виконання чи невиконання плану обумовлює відповідно заохочення або покарання).

6. Домінування вертикально субординованих відносин в економіці (накази, директиви доводяться "згори"). Підприємства перетворюються на простих виконавців наказів.

7. Використовуються в основному адміністративні, прямі методи ДРЕ.

Наслідки використання директивного плану на практиці:

- ✓ знищення конкуренції, створення умов для монополізму;
- ✓ диктат виробника;
- ✓ невмотивованість результатів праці;
- ✓ ігнорування НТП;
- ✓ зниження ефективності виробництва, якості товарів, звуження їх асортименту;
- ✓ виникнення постійного товарного дефіциту;
- ✓ породження бюрократизму, волюнтаризму, паразитизму та корупції.

Індирективне планування має багато рис директивного планування, але, на відміну від нього, використовує не тільки адміністративні, а й економічні важелі: ціни, процентні ставки, податки, валютні курси тощо. План також не передбачає адміністративних покарань за невиконання плану. Проте відсутні й переваги (насамперед матеріальні премії, першочергове виділення ресурсів тощо), пов'язані з перевиконанням планових завдань.

Цей тип планування є ефективнішим, ніж директивне планування, оскільки дає більше свободи суб'єктам економіки, але він не сумісний з ринком і тільки імітує конкуренцію. Йому притаманні ті самі недоліки, що і директивному плануванню.

Регулятивне планування схоже на індикативне планування. Йому відповідає змішана економіка (передбачає рівнозначну частку державної та приватної власності), ґрунтується на активному використанні економічних методів. Головна функція плану — координація діяльності суб'єктів економіки: управління державним сектором (за допомогою прямих, адміністративних та економічних методів) і активний вплив на роботу приватних підприємств (насамперед стимулювання їхньої діяльності на виконання плану за допомогою економічних важелів).

Індикативне планування — спосіб регулювання економічних процесів за допомогою постановки певних цілей, визначення пріоритетів розвитку національної економіки і застосування державних фінансових та інших стимулів для їх реалізації.

Основні ознаки індикативного планування:

1. Базується на змішаній економіці.
2. Планові документи окреслюють загальні контури майбутнього економічного розвитку (план-прогноз).
3. Завдання мають орієнтовний, рекомендаційний характер (обов'язкові тільки для державних підприємств).
4. Головне завдання плану — координація господарської діяльності суб'єктів економіки.
5. Для стимулювання виконання завдань використовуються економічні, прямі, опосередковані та адміністративні методи.

Функції індикативного планування:

- 1.Визначення цілей і пріоритетів розвитку національної економіки.
- 2.Координація економічної діяльності суб'єктів (забезпечення інформацією, орієнтація і стимулювання).
- 3.Прогнозування макроекономічного розвитку та ринкової кон'юнктури.
- 4.З'ясування сфер найефективнішого вкладення капіталу.
- 5.Виявлення неперспективних у майбутньому галузей і підприємств.

Етапи розвитку (еволюція) макроекономічного планування у країнах з розвиненою ринковою економікою

I — 40—50-ті роки XX ст. Застосовується у Франції, Іспанії, Швеції, Норвегії та Нідерландах.

Складаються короткострокові плани (бюджетні програми) і середньострокові плани-прогнози (на 5 років). Планові документи мають індикативний характер.

II — 60-ті — середина 70-х років. До планування (програмування) вдаються практично усі країни Західної Європи та Японія. Складання короткострокових планів-прогнозів пов'язується з держбюджетом (бюджетне планування), практикується середньострокове планування і вперше починають розроблятися довгострокові плани-прогнози (на 15—20 років), насамперед у Японії.

III — середина 70-х років — до сьогодні

Державне планування набуває рис стратегічного планування (цільового державного програмування).

4. Стратегічне планування та програмування соціально-економічного розвитку країни

Суть стратегічного макроекономічного планування — визначення основних пріоритетів розвитку національної економіки, головну роль у реалізації яких відіграє держава. Ці напрямки набувають статусу цільових державних програм.

Основні пріоритети розвитку національної економіки (в історичному плані):

- модернізація виробництва
- підвищення конкурентоздатності вітчизняних товарів
- зміна структури економіки
 - вирівнювання торговельно-платіжного балансу
 - скорочення безробіття
- впровадження новітніх технологій
- стримання інфляції
- соціальний захист населення
- розвиток соціальної інфраструктури

Макроекономічне програмування — це розробка комплексних програм розвитку національної економіки або її секторів.

Класифікація макроекономічних програм

I. За часом:

- ❖ короткострокові (1—2 роки)
- ❖ середньострокові (до 5 років)
- ❖ довгострокові (10—25 років)

II. За характером (масштабом):

- ❖ загальногосподарські — охоплюють проблеми національної економіки в цілому (національні плани, бюджет, інфляція, стагфляція тощо);
- ❖ програми обмеженого характеру (розвитку окремих галузей, підгалузей, регіонів, вираження конкретних національних проблем) — галузеві, регіональні, окремих виробництв тощо.

III. За цілями:

- ❖ кон'юнктурні - регулювання економічних процесів шляхом маніпулювання господарською кон'юктурою
- ❖ структурні - зміна співвідношень між різними галузями, сферами національної економіки.

IV. За об'єктами:

- ❖ економічні (фінансові, виробничі, зовнішньоекономічні)
- ❖ соціальні (зайнятість, доходи, освіта, медицина тощо)
- ❖ науково-технічні
- ❖ екологічні
- ❖ регіональні

Типові блоки національної (державної) програми:

- 1. аналітичний** (концепція програми)
- 2. цільовий** (побудова "дерева цілей")
- 3. програмних завдань і заходів**
- 4. зведений {фінансово-економічний}:**
 - основні показники програми;
 - обсяги ресурсів (за їх видами) для реалізації програми;
- 5. організаційно-економічний:**
 - організаційні форми, методи і порядок управління програмою;
 - економічний механізм реалізації програми;
 - система контролю за програмою.

засоби реалізації державних планів і програм

- держконтракт і держзамовлення
- пільгове оподаткування
- пільгове кредитування
- цінові пільги
- державне страхування
- розробка спеціальних прогнозів
- державне фінансування наукових досліджень
- державна підтримка у просуванні товару на зовнішній ринок
- інститут соціального партнерства
- державна система науково-технічної та соціально-економічної експертизи (експертні ради)
- опосередковані (непрямі) методи економічного стимулювання виконавців програм